Noi date privind tehnicile de ornamentare ale ceramicii Starčevo-Criș. Studiu de caz asupra materialul descoperit în situl Cristian I (județul Sibiu)

Anamaria TUDORIE

Muzeul Național Brukenthal, Sibiu
Brukenthal National Museum, Sibiu
Personal e-mail: anamaria_cleo@yahoo.com

New Data Converning the Techniques of Starčevo-Criș Clay Ornamentation

The article presents new information regarding Starčevo-Criş pottery from Cristian I (Sibiu County), resulted from the salvation excavations carried on the 4th section of Sibiu-Orăștie Highway, at the end of 2011, this time focusing on the ornamentation analysis, including the new codes for the ornamentation catalogues that were identified and it was also included a comparative cluster analysis with other Early Neolithic sites from Romania, who benefited of the same type of pottery studies methods.

Keywords: pottery, Starčevo-Criş culture, Early Neolithic, ornamentation, Cristian I

Date generale

Situl arheologic Cristian I a fost descoperit în urma lucrărilor de diagnostic arheologic impuse de construirea lotului 4 al Autostrăzii Orăștie – Sibiu, efectuate de către echipa Muzeului Național Brukenthal (responsabil prof.univ.dr. Sabin Adrian Luca)[1]. Repertoriul arheologic al județului Sibiu indica mai multe descoperiri de pe raza comunei Cristian, însă în ceea ce privește materialele preistorice, se regăseau numai următoarele mențiuni: un răzuitor „probabil neolitic" și o ceașcă plată de lut fără fund – descoperite în pădurea de mai sus de *Schleifengraben*; o așezare Coțofeni – situată pe teritoriul localității; materiale ceramice preistorice și un topor de piatră șerfuită – în punctul *Gara CFR*; fragmente ceramice „aparținând culturii eneolitice Coțofeni (?)" – în punctul *În Văi I* și materiale ceramice „ce pot aparține bronzului timpuriu" – în punctul *În Văi II*[2].

În urma cercetărilor de diagnoză a fost descoperit situl denumit *Cristian I*, iar în baza materialului ceramic au fost făcute următoarele atribuiri: epoca romană, epoca bronzului și neoliticului timpuriu – cultura Starčevo-Criș[3]. Săpăturile arheologice de salvare, efectuate în perioada 11 octombrie 2011 – 30 noiembrie 2011, au identificat descoperiri aparținând neoliticului timpuriu și perioadei romane. Pentru neoliticul timpuriu au fost identificate două orizonturi de locuire[4]: primul nivel aparține celei mai vechi colonizări Starčevo-Criș de pe teritoriul tarii noastre, cuprinzând un sanctuar format din gropi de depuneri; al doilea orizont este alcătuit din locuințe cu acoperiș susținut de pietre, ateliere de prelucrare a silexului și obsidianei, cuptoare, un puț pentru apă și morminte de inhumație.

Metoda de lucru

Interesul arheologilor față de materialul ceramic poate fi explicat astfel[5]: fragmentele ceramice sunt cel mai des întâlnit artefact din săpăturile arheologice, făcând posibilă datarea lor începând cu perioada preistorică şi până la cea medievală; ceramica este un

material care rezistă foarte bine la trecerea timpului în pământ, spre deosebire de altele; vasele din lut au în general o perioadă de utilizare scurtă, fiind foarte ușor de spart în mod accidental, dar și utilizarea normală poate duce la distrugerea lor, ceea ce nu permite de obicei „supraviețuirea" acestor obiecte generației care le-a fabricat, ceea ce face ca de cele mai multe ori să fie contemporane cu celelalte materiale cu care au fost descoperite într-un anumit context arheologic; ceramica, prin modul în care a fost produsă și decorată, poate determina specificitatea unei anumite culturi arheologice; descoperirile recente fac posibile o gamă de analize asupra acestui tip de material arheologic (analize microscopice, analize macroscopice, analize chimice, analize statistice, datări etc.) care pot furniza informații importante cu privire la tehnologiile antice de fabricare a ceramicii.

Așadar, natura studiilor efectuate de către noi asupra materialului ceramic Starčevo-Criș de la Cristian I se înscriu în ultima categorie mai sus enunțată. Analiza a presupus două abordări: cea a metodelor de fabricație, bazată pe un studiu macroscopic a fiecărui fragment ceramic și încadrarea tipologică și ornamentală. Asupra analizei metodelor de fabricație (aspecte generale, culoare, degresant, tratarea suprafețelor și ardere), dar și asupra rezultatelor obținute în urma interpretării lor, am insistat în cadrul mai multor studii dedicate acestui sit[6]. În articolul de față ne vom concentra atenția asupra metodelor de ornamentare – tehnică de ornamentare și tipologie – subliniind aspectele care fac diferența între situl de la Cristan I și alte situri studiate prin aceleași metode[7].

Dicționarul ornamentelor

Un detaliu deosebit de important pentru studiul fenomenului neolitizării pe teritoriul țării noastre, prin prisma interpretării datelor furnizate de către acest sit, îl reprezintă cantitatea mare de material ceramic rezultat în urma săpăturilor de salvare de la Cristian I, dar mai ales faptul că întreg lotul ceramic a fost supus analizei statistice – discutăm practic despre 19.144 fragmente[8].

Datorită acestui fapt, prima variantă a *Cataloagelor și dicționarelor pentru ornamentele ceramicii Starčevo-Criș* publicată de noi[9], a fost substanțial îmbogățită, după cum urmează: 53 conduri noi de ornamente plasate pe suprafața vasului, din care 50 provenite de la Cristian I și 3 de la Turdaș:

AS (Turdaș) – Aplicație plastică, dispusă vertical pe profilul vasului, prezentând apăsări verticale realizate cu un obiect.

AT (Turdaș) – Aplicație plastică decorată cu alveole dispuse în formă de rozetă.

AU – Aplicație plastică prezentând pe suprafața sa o serie de aplicații mai mici, în formă de lacrimă, formând un orament în formă de floare.

BO – Ciupituri realizate vertical și dispuse orizontal pe suprafața vasului, într-un singur rând.

BP – Două șiruri de ciupituri realizate și dispuse orizontal pe suprafața vasului.

BQ – Două șiruri de ciupituri realizate vertical și dispuse orizontal pe suprafața vasului.

BR – Ciupituri dispuse aleator pe suprafața vasului.

BS – Combinație ornamentală realizată dintr-un brâu alveolat dispus orizontal pe suprafața vasului și ciupituri.

ED – Serie de trei incizii late dispuse orizontal și paralel una fața de cealaltă și o incizie lată dispusă oblic.

EK – Tăieturi alungite, dispuse în „căpriori", orizontal pe suprafața vasului.

FF – Serie de caneluri fine, dispuse vertical pe suprafața vasului.

FO – Incizii subțiri organizate în benzi dispuse atât oblic înclinat spre stânga cât și spre dreapta.

FP – Serie de caneluri fine dispuse oblic și înclinate spre dreapta.

FR – Incizie lată.

HQ – Aplicație plastică de formă aproximativ ovală, prezentând pe suprafața sa încă trei aplicații plastice mai mici, tot de formă aproximativ ovală, dispuse într-un triunghi echilateral cu vârful în jos.

HT – Aplicație plastică.

HU – Combinație de două ornamente: aplicație plastică în formă de V întors, poziționată deasupra mai mutor șiruri de impresiuni cu un obiect părtat în sesțiune, dispuse orizontal.

HV – Aplicație plastică dispusă orizontal pe suprafața vasului, formând romburi.

HW - Aplicație plastică.

HX – Aplicație plastică dispusă orizontal pe suprafața vasului.

HY – Aplicație plastică dispusă vertical pe suprafața vasului.

HZ – Serie de două aplicații plastice ovaloide, dispuse orizontal.

NA – Aplicație plastică în formă de „U".

PD – Două șiruri de impresiuni realizate cu un obiect de formă pătrată.

RA – Imprimare pe fundul vasului.

RB – Impresiuni realizate cu un obiect, pe fundul vasului.

T1 – Perforație cu diametrul de aproximativ 0,5 cm, situată sub buza vasului.

TG (Turdaș) – Rând de impresiuni realizate cu un obiect și dispuse orizontal pe suprafața vasului.

TH – Serie de impresiuni realizate cu vârful degetului și unghia, dispuse imediat sub buza vasului.

TI – Șir de două impresiuni realizate cu vârful degetului și unghia.

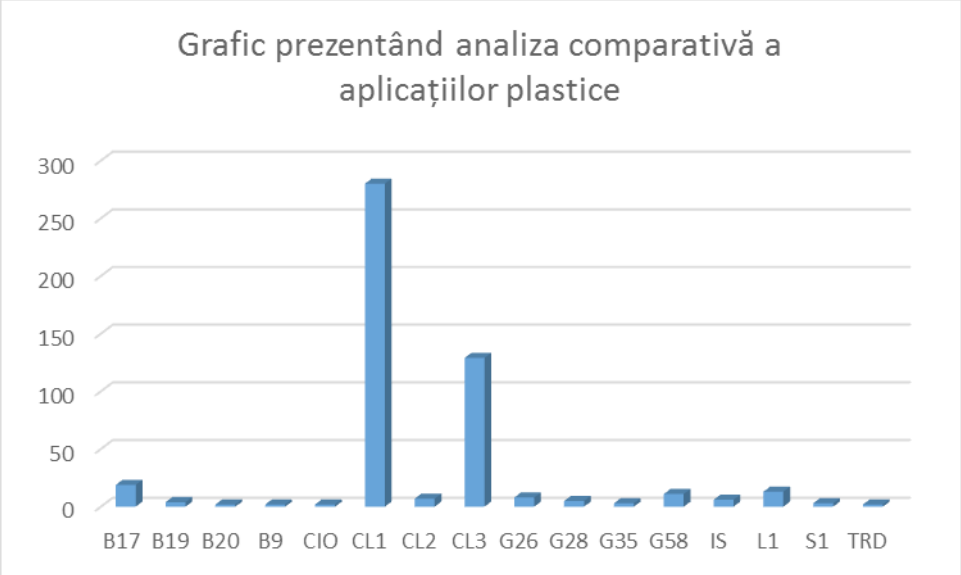
TJ – Combinație de ornamente realizată dintr-un și orizontal de impresiuni realizate cu un obiect și mai multe șiruri orizontale de impresiuni realizate cu vârful degetului.
TK – Mai multe șiruri de impresiuni realizate cu un obiect și dispuse orizontal pe suprafața vasului, orientate spre dreapta.
TL – Trei șiruri de impresiuni de formă dreptunghiulară, realizate cu un obiect, dispuse orizontal pe suprafața vasului.
TM – Serie de crestături dispuse orizontal, la limita maxim inferioară a vasului.
TO – Mai multe șiruri de impresiuni realizate cu un obiect și dispuse orizontal pe suprafața vasului, orientate spre stânga.
TR – Șiruri de impresiuni realizate cu un obiect, dispuse orizontal pe suprafața vasului.
TS – Serie de impresiuni realizate cu vârful degetului.
UA – Impresiuni realizate cu unghia.
VA – Aplicație plastică dispusă orizontal, prezentând apăsări care formează romburi.
VB – Aplicație plastică dispusă orizontal pe suprafața vasului, modelată sub forma mai multor cercuri.
VC – Aplicație plastică realizată sub formă de „V" prezentând pe suprafața sa apăsări adânci.
VD – Aplicație plastică alveolată dispusă vertical pe suprafața vasului și impresiuni dispuse aleator, realizate cu vârful degetului.
VE – Aplicație plastică dispusă vertical pe suprafața vasului, pornind imediat de sub buză și prezentând pe suprafața sa apăsări adânci.
VF – Aplicație plastică cu două alveole, dispusă orizontal, imediat sub buza vasului.
VG – Serie de două aplicații plastice dispuse oblic, cu orientare spre dreapta, prezentând pe suprafața lor apăsări adânci.
VH – Aplicație plastică dispusă oblic, orientată spre stânga, prezentând apăsări.
VI – Aplicație plastică alveolată, în formă de „V".
VJ – Aplicație plastică alveolată dispusă vertical pe suprafața vasului și trei rânduri de impresiuni realizate cu un obiect.
VK – Două aplicații plastice de formă aproximativ patrulateră, dispuse vertical pe corpul vasului.
VL – Aplicație plastică alveolată, dispusă în formă de „L" răsturnat.
VM – Aplicație plastică de formă patrulateră.
VN – Aplicație plastică alveolată, dispusă orizontal, imediat sub buza vasului.
C6 – Adâncituri realizate cu degetul pe buza vasului, realizând impresia de buză „dantelată".
C7 – Incizii oblice, orientate înspre stânga, pe buza vasului.
D3 – Crestături pe buza vasului.
D4 – Impresiuni realizate cu un obiect pe buza vasului.
D5 – Două șiruri de împunsături pe buza vasului, orientate cu vârful înspre interior.

Analiza comparativă a tipurilor de ornamente[10]

41. Aplicații plastice (cod A)

	B17	B19	B20	B9	CIO	CL1	CL2	CL3	G26	G28	G35	G58	IS	L1	S1	TRD
A;	12	2	2	2	2	220	6	112	6	4	1	7	5	1	1	
A;AP						1										
A; AS																1
A;AU						1		1								
A;HB	1							1				1				
A;HC	2					4		1			2					
A;HG	1	1				18		7		1						
A;HJ		1				1		1						6		
A;HK														2		
A;HN														2		
A;HR	2															
A;HS												1				
A;HT						1		2								
A;HV						1										
A;HW						2										
A;HQ						1										
A;HX						1		1								
A;HY						1										
A;HZ						1										
A;HI						1										

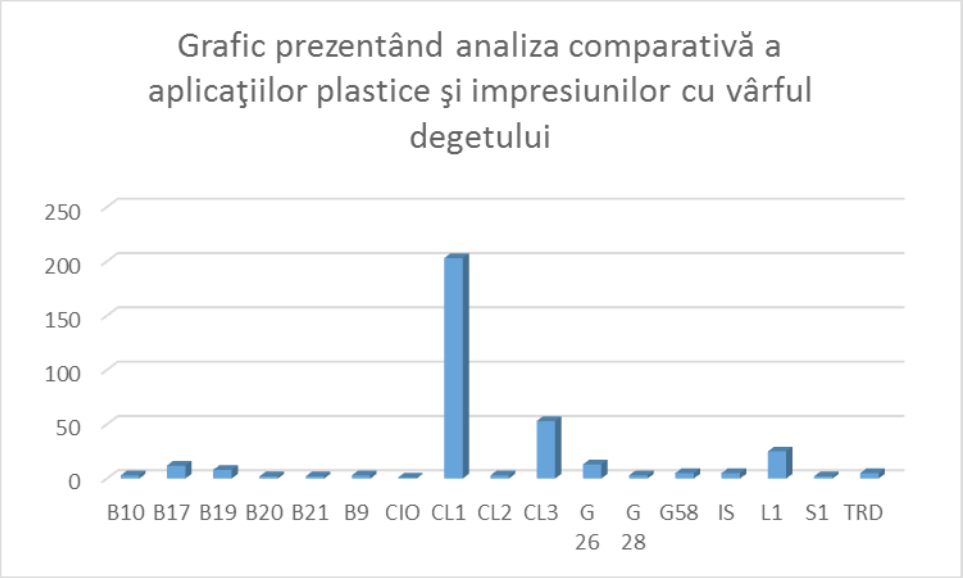
A;MA															2	
A;MD						1						1				
A;MG						3										
A;MH						4										
A;MI	1					1	1	1	2			1	1			1
A;MJ						1										
A;NA						1										
A;NK														2		
A;VA								1								
A;VC						2										
A;VE						3		1								
A;VG						1										
A;VH						6										
A;VK						1										
A;VM						1										
A;VI						1										

4.2. Aplicații plastice și impresiuni cu vârful degetului (cod AA1)

	B10	B17	B19	B20	B21	B9	CIO	CL1	CL2	CL3	G 26	G 28	G 58	IS	L 1	S 1	TRD
AA1;								12		3							
AA1;AA											1						
AA1;AB	3	3	2					23		9	1				23	2	1
AA1;AC		2	1					8		1	4						
AA1;AD			2		1	1		20		5	2						
AA1;AE								12	1	1							
AA1;AF											1						1
AA1;AH															1		
AA1;AJ		1	1												1		
AA1;AK											1						
AA1;AT																	2
AA1;MA			2														
AA1; MB		3		1			1	5	1								

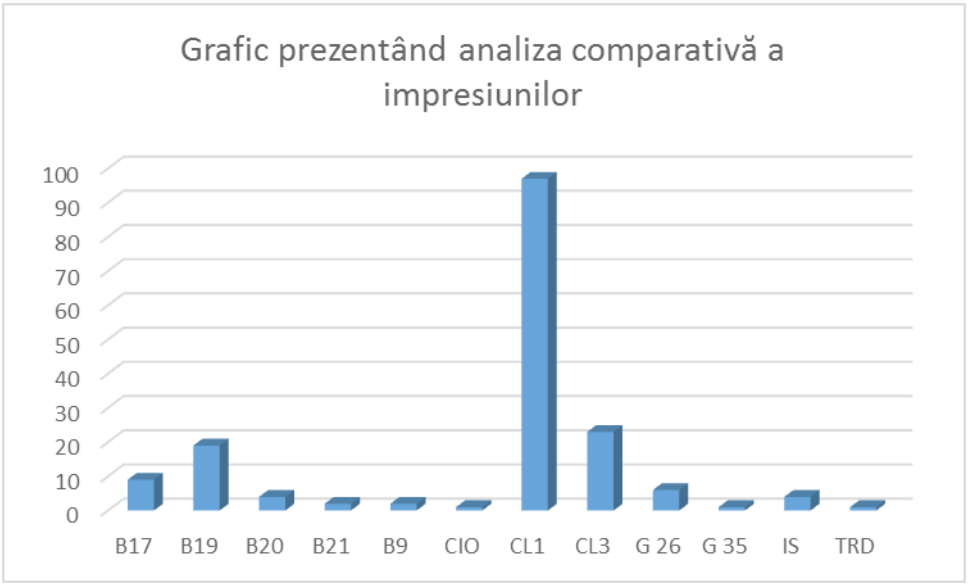
AA1;MC		1				1											1
AA1;ML						1											
AA1;AC;MC										1							
AA1;AJ										1							
AA1;HF										1	1		1				
AA1;HG								1									
AA1;MC								120	1	28			4	5			
AA1;VC										2							
AA1;VL								1									
AA1;VN										1							
AA1;AO				1							1	3					
AA1;HG		2			1						1						
AA1;A3;VJ								1									

4.3. Impresiuni cu vârful degetului şi unghie (cod A1), impresiuni cu unghia (cod A2), impresiuni cu un obiect (cod A3)

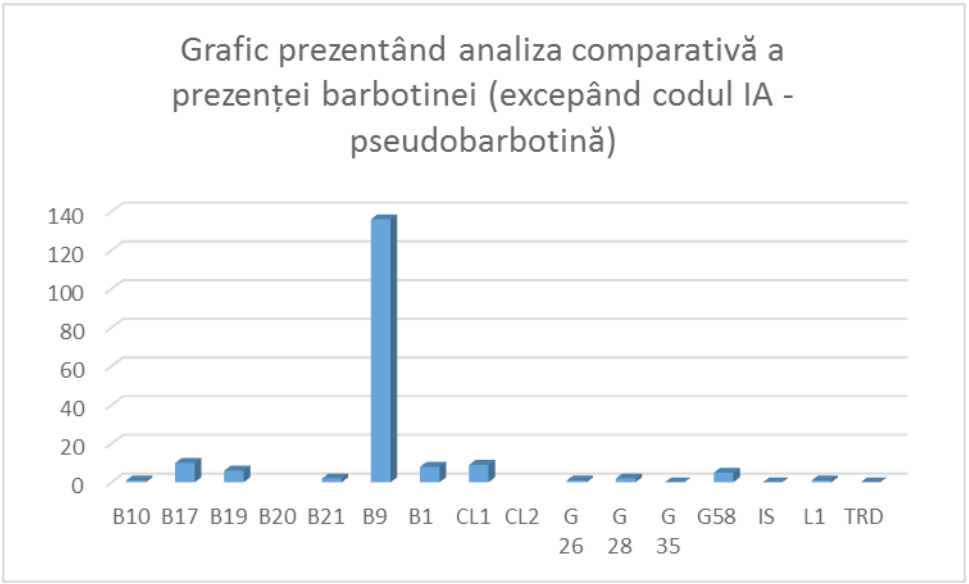
	B17	B19	B20	B21	B9	CIO	CL1	CL3	G 26	G 35	IS	TRD
A1;		1					34	10			1	
A1;BE							1					
A1;C1	6	9	1	1					3			
A1;C3								2				
A1;CA							1					
A1;CC		5					5		1			
A1;CE							1					
A1;CF		2	1									
A1;CJ							1					
A1;CL					1		3					
A1;CM							1					
A1;CO							2					
A1;TF							3	1			1	

A1;TD							1					
A1;TH							1					
A1;TI							1					
A1;TJ							1					
A2;						1	6	1				
A2;CG	1			1			1		2			
A2;CI	1									1		
A2;CK		2	1					1				
A2;CN					1							
A2;D1	1		1									
A3;							18	4				
A3;C							1					
A3;C2							1					
A3;CC							1					
A3;CJ							1					
A3;CL							1					
A3;CM							1					
A3;D4							2					
A3;DH							1					
A3;EL							1					
A3;PC								1				
A3;PD							1					
A3;RB							1					
A3;TE								1			2	
A3;TG							2					1
A3;TK							1					
A3;TO							1					
A3;TL								1				
A;A3; HU								1				

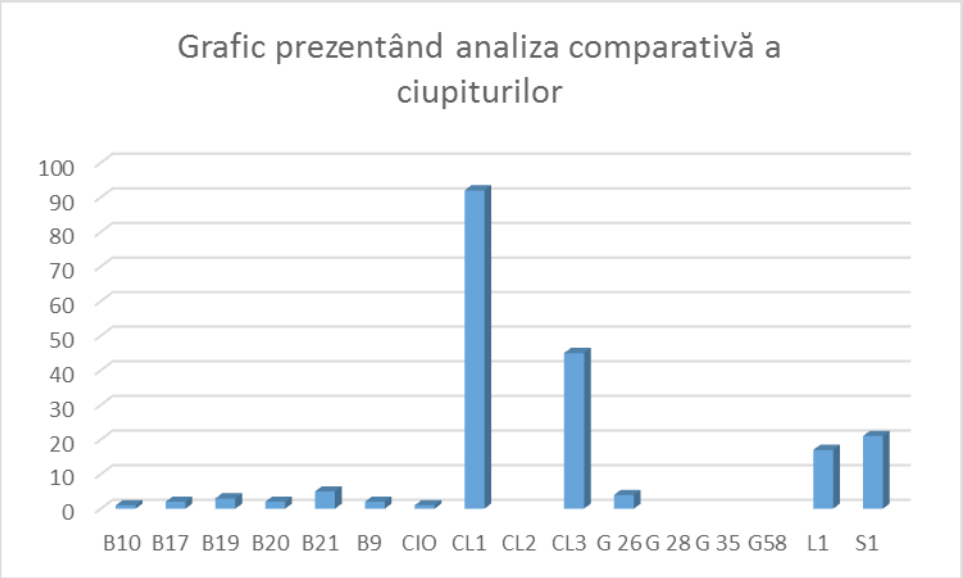
4.4. Barbotină (cod B)

	B10	B17	B19	B20	B21	B9	B1	CL1	CL2	G 26	G 28	G 35	G58	IS	L1	TRD
B;	1	3	2			29		4		1			3			
B;IA		12	1	6		11		5		5		4	34	1	35	3
B;IB		1				9							1		1	
B;IC		3	1		1	19	4				1					
B;IG						2										
B;IN						1										
B;IA								1								
B;JA						2										
B;JB						5										
B;JC						5	1	1								
B;JF			1		1	1										
B;JG						3		2								
B;JH																
B;JM						36	3				1					
B;JN						17		1								
B;JO													1			
B;KF						2										
B;KG						1										
B;KM						3										
B;A;JG			1													
B;A;JN						1										
B;IA; A1;C1		1														
B;IA; AA1;AB		1														
B;IA; W;C4		1														

4.5. Excizare (cod C), incizare (cod D), încrustare (cod E), imprimare (cod F), împunsături (cod G), ciupituri (cod H)

	B10	B17	B19	B20	B21	B9	CIO	CL1	CL2	CL3	G 26	G 28	G 35	G58	L1	S1
D;			1			1		8		2						
D;D2								1								
D;DJ														1		
D;EC			1					1								
D;ED								1								
D;Ei								1								
D;FA																2
D;FC								1								
D;FD								1								
D;FF								1								
D;FO								2								
D; FR								1								
E;								1								
E;EI																1
F;			1					4			1					
F;RA								1								
F; AA1;MC								1								
G;								2		1						
G;CK								1								
G;D1								1		1						
G;PC										1						
G;RB								1								
H;					1		1	46		40						
H;BA								1		1						
H;BB								2							1	4
H;BC						2		4		1					16	3
H;BD																
H;BE		2	2	2	1			5		2	4					8
H;BF					1											1
H;BG								1								1
H;BI								2								
H;BK			1		1			2		1						1
H;BN								3								
H;BO								7								
H;BP								2								
H;BQ								8								
H;BR								8								
H;CE					1											
H;CF	1															1
H;CG																2
H;CK								1								

4.6. Tăieturi (cod I), caneluri (cod J), pliseuri (cod K), incizie lustruită (cod M), perforație (cod T), alveolare (cod W)

	B10	B17	B19	B20	B21	B1	CIO	CL1	CL2	CL3	G 26	G 28	G58	L1	S1	TRD
I;DA															2	
I;EF															1	
I; EK								1								
I;FD											1					
I;SD														2		
I;TC			1								1					
J;FF								1		1						
J; FP								1								
J;FI														1		
K;DH															4	
K;EA															1	
K;LA															1	
M;										1						
T;			1					2								
T;TP								1						1		
T;TD								1		1						
W;	1	1				1		7		4		1		1	4	
W;A1											1	1				
W;AL	1															
W;AM	1					1										
W;B																1
W;C1								1		3						
W;C2													1			
W;C3							1	80	1	31	1		4			1
W;C4		1		1	1			12		7						
W;C6								5		2						
W;CC								1								
W;C3; AA1;MC								2								
W;C4; A;										1						
W;C4; A;VE								1								

W;C6; AA1; MC;MB								1								
W;A2; CO		1														
W;C6; T;T1								1								
X;																
Y;D3								2								
Y;TC								1								
Y;D3; A;VH								1								

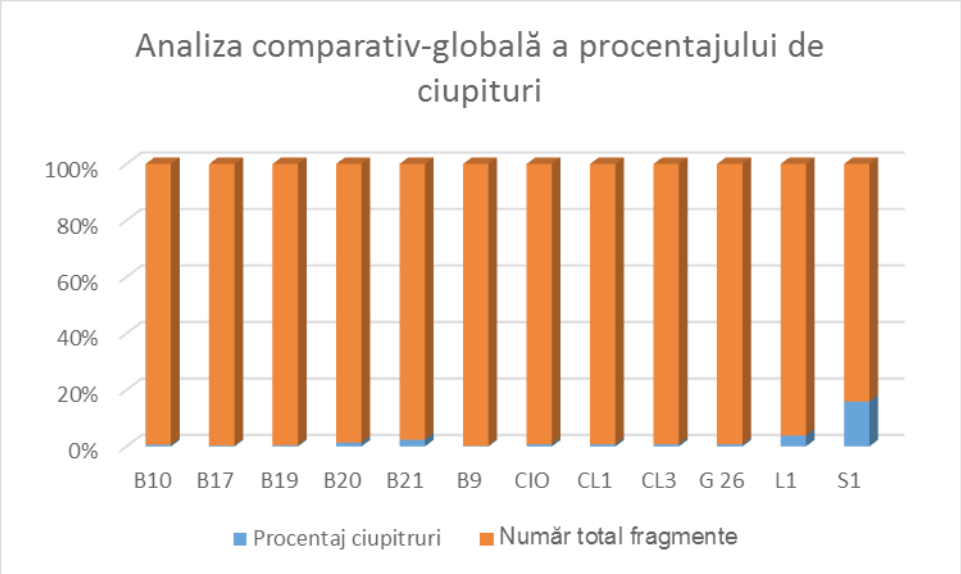
Concluzii

Așa cum se poate observa urmărind analizele seriate de mai sus, s-a încercat o grupare cât mai compactă a datelor, cu scopul de a se stabili gradul de interdependență dintre anumite situri[11], în cazul de față Cristian I (județul Sibiu), Miercurea Sibiului-*Petriș* (județul Sibiu), Săliștea/Cioara (județul Alba), Șeușa-La cărarea morii (județul Alba), Turdaș-*Luncă* (județul Hunedoara), Cerișor-*Peștera Cauce* (județul Hunedoara), Iosaș-*Anele* (județul Arad).

Analizele clusteriale realizate cu ajutorul subprogramului *AplWin* din cadrul programului *ZEUS*[12], indică în mod clar faptul că situl de la Cristian I se distinge în mod evident prin multitudinea de fragmente ornamentate cu aplicații plastice: fie prevăzute cu impresiuni cu vârful degetului ori cu un obiect sau simple, dar și combinațiile dintre aplicații plastice și alte ornamente, cum este spre exemplu tipul HU, care reprezintă o combinație de două ornamente: aplicație plastică în formă de V întors, poziționată deasupra mai multor șiruri de impresiuni cu un obiect pătrat în secțiune, dispuse orizontal. Un ornament cu o estetică aparte este cel notat de către noi cu AU, realizat cu ajutorul unor aplicații poziționate astfel încât par să formeze o floare, descoperit în zona depunerilor rituale, mai precis în complexul C024. Numărul total de fragmente ceramice de la Cristian I care prezintă aplicații plastice (pentru unele fiind posibilă și stabilirea tipului de ornament, pentru altele, din cauza fragmentării reduse și a dimensiunilor mici al fragmentului analizat nu a fost posibilă decât indicarea tehnicii de ornamentare) este 675. Tipul de aplicație plastică cel mai des întâlnit la Cristian I este unul care prezintă pe suprafața sa impresiuni cu degetul, formând un brâu, cod MC, în 149 cazuri. Acest tip de ornament a mai fost identificat și pe unele fragmente de la Miercurea Sibiului-*Petriș*, complexele B_{17}, B_9 și B_{58}, la Iosaș-*Anele* și la Turdaș-*Luncă*, complexul C164.

La capitolul impresiuni cu vârful degetului şi unghie, impresiuni cu unghia, impresiuni cu un obiect situația se prezintă astfel: 69 fragmente prezintă ornamente relizate prin impresiune cu vârful degetului și unghia, 9 fragmente prezintă impresiuni cu unghia și 42 fragmente sunt ornamentate prin impresiune cu un obiect.

În ceea ce privește ornamentele întâlnite pe buza vasului am putut observa faptul că pentru tipul C3, în situl de la Cristian I, apar în complexul 112 fragmente cu un astfel de decor, fără să calculăm și variantele în care astfel de ornamente pe buza vasului apar în combinație cu alte tipuri de ornamente. Însă, acest tip de decor este

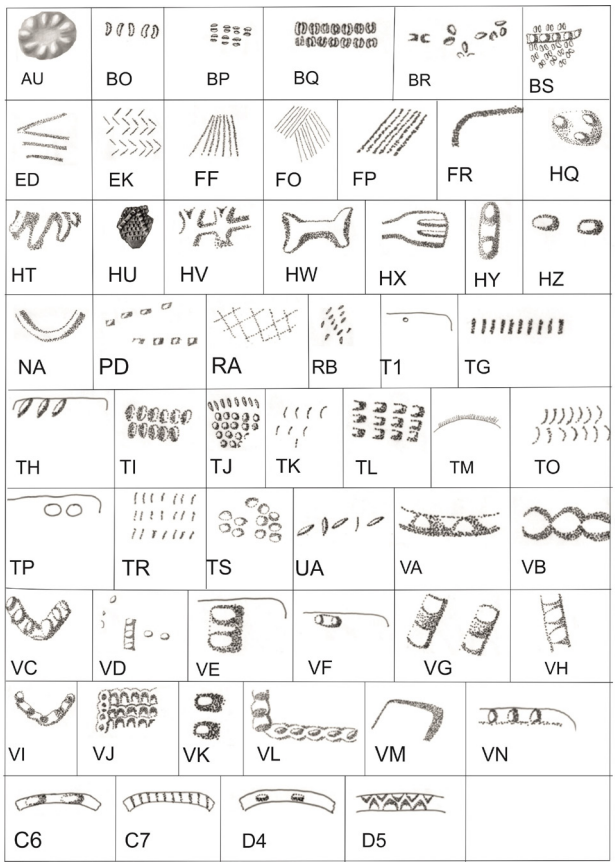

destul de răspândit în arealul culturii Starčevo-Criș, dovadă identificarea lor și printre materialul ceramic de la Miercurea Sibiului-*Petriș*, complexele B_{17}, B_{19}, B_{20}, B_{21}, G_{26}, G_{58}, dar și la Turdaș-*Luncă*, complexul C164.

Un alt aspect care merită a fi luat în discuție legat de ornamentația materialului ceramic de la Cristian I îl constituie prezenta, într-o cantitate aparent numai crescută a ciupiturilor, un total de 137 fragmente.

Așa cum am menționat deja și în rândurile de mai sus, situl de la Cristian I se diferențiază și delimitează în mod clar de toate celelalte studiate până acum și prin cantitatea mare de material ceramic analizat dar, dacă urmărim cu atenție tabelele putem observa faptul că, la capitolul ornamentație ceramică, există totodată și elemente comune cu alte situri. Din acest motiv, considerăm că se impune și o analiză procentual-comparată anumitor tipuri de ornamente, astfel încât să ne putem forma o idee mai precisă asupra tehnicilor și tipurilor predominante pentru acest sit.

Astfel, revenim la cazul ciupiturilor unde, o analiză strict pe numărul de fragmente identificate cu un astfel de ornament indică 137, un număr chiar mare am putea spune, la prima vedere. Dar, dacă operăm o analiză globală, raportată la numărul total de fragmente din complexele studiate rezultatele indică următoarea situație: pentru Cristian I - L1 avem un procentaj de 0,75% fragmente decorate astfel, din numărul total, iar pentru L3 0,83%, în vreme ce pentru complexul B_{17} de la Miercurea Sibiului vorbim despre 0,30%, pentru complexul G_{28} din același sit 0,75%, pentru L1 de la Șeușa 4,01%, în vreme ce la Cauce avem 18,91% din total.

Planșa 1: Catalog prezentând ornamentele noi identificate pe siturile de la Turdaș-Luncă și Cristian I.

Note:

1. Sabin Adrian Luca (coordonator), *Cercetările arheologice preventive de la Cristian (județul Sibiu): Campania 2011-2012*, Sibiu, 2012, pp. 7-9.
2. Sabin Adrian Luca, Zeno Karl Pinter, Adrian Georgescu, *Repertoriul arheologic al județului Sibiu (Situri, Monumente Istorice și Arheologice)*, Sibiu 2003, pp. 90-91.
3. Sabin Adrian Luca (coordonator), *op. cit.*, pp. 9-10.
4. Sabin Adrian Luca, Adrian Georgescu, Claudiu-Iuliu Munteanu, Anca Nițoi, Anamaria Tudorie, Cosmin Ioan Suciu, Florentina Martiș, *Șantierul arheologic Cristian I, campania anului 2011*, în *Cronica Cercetărilor Arheologice*, București, 2012, p. 284-285.
5. David Williams, *The study of Ancient ceramics: the contribution of the petrographic method*, în *Scienze in Archeologia*, Fireze, 1990, pp. 27-28.
6. Sabin Adrian Luca, Florentina Marțiș, Anamaria Șeulean-

Tudorie, Adrian Luca, *"The ritual consecration" of the first Neolithic colonization from Romania. The pits sanctuary from Cristian* I, Sibiu County, Part I - the foundation, în *Brukenthal. Acta Musei*, 1.VIII, 2013, pp. 11-27; Sabin Adrian Luca, Florentina Marțiș, Anamaria Tudorie, Adrian Luca, *„Consacrarea ritualică" a primei colonizări neolitice din România. Sanctuarul de gropi de la Cristian I, județul Sibiu. Partea III. Părăsirea*, în *Interdisciplinaritate în Arheologie și Istorie – In memoriam Liviu Măruia* – Timișoara, 7 decembrie 2013, Szeged, 2013, 1, pp. 35-44; Sabin Adrian Luca, Florentina Marțiș, Anamaria Tudorie, Adrian Luca, *„Consacrarea ritualică" a primei colonizări neolitice din România. Sanctuarul de gropi de la Cristian I, județul Sibiu. Partea II. Locuire,* în *Apulum*, LI, 2014, pp. 13-21.

7. Sabin Adrian Luca, Cristian Roman, Dragoș Diaconescu, *Cercetări arheologice în peștera Cauce (I) (Village of Cerișor, Lesle Parish, Hunedoara Country)*, Sibiu, 2004, pp. 80-97; Sabin Adrian Luca, Dragoș Diaconescu, Adrian Georgescu, Cosmin Suciu, *Cercetările arheologice de la Miercurea Sibiului-Petriș (jud. Sibiu). Campaniile anilor 1997-2005*, în *Brukenthal Acta Musei*, I.1, 2006, pp. 9-20; Sabin Adrian Luca, Cosmin Suciu, *Migration and Local Evolution in the Early Neolithic of Transylvania, the Typological-Stylistic Analysis and the Radiocarbon Data*, în *Acta Terrae Septemcastrensis*, VII, 2008, p. 39-56; Sabin Adrian Luca, Anamaria Tudorie, *Another Early Neolithic site discovered in Alba County. The Starčevo-Criș settlement from Săliștea (Cioara, Romania)*, în *Acta Terrae S*eptemcastrensis, 11, 2012, pp. 21-32; Sabin Adrian Luca, Anamaria Tudorie, *Date cu privire la complexul C164 de la Turdaș-Luncă (județul Hunedoara)*, în *Litua*, 15, 2013, pp. 7-17.

8. Anamaria Tudorie, *Aspecte tehnologice ale ceramicii Starčevo-Criș din Transilvania*, în *Bibliotheca Brukenthal*, 66, 2013, p. 90.

9. Anamaria Tudorie, *Typologic Catalogues and Dictionaries for Starčevo-Criș Pottery*, în *Acta Terrae Septemcastrensis*, X, 2011, pp. 7-16.

10. Abrevierile pentru complexe arheologice folosite în tabele sunt: B10, B17, B19, B20, B21, B9, G26, G28, G35, G58 – complexe de la Mirecurea Sibiului-*Petriș*, CIO – Săliștea (Cioara), CL1, CL2, CL3 – Cristian I, IS – Iosaș-*Anele*, L1 – Șeușa-*La cărarea morii*, S1 – Cerișor-*Peștera Cauce*, TRD – Turdaș-*Luncă*.

11. Gheorghe Lazarovici, Dumitru Micle, *Arheologia informatizată*, Timișoara 2001.

12. Lucian Tarcea, Gheorghe Lazarovici, Constantin Sângerean, *Zeus: sistem pentru gestiunea și prelucrarea datelor arheologice*, în *Acta Musei Napocensis*, 33, 1996, p. 683-689.

Bibliography:

Gheorghe Lazarovici, Dumitru Micle, *Arheologia informatizată*, Timișoara 2001.

Sabin Adrian Luca (coordonator), *Cercetările arheologice preventive de la Cristian (județul Sibiu): Campania 2011-2012*, Sibiu, 2012.

Sabin Adrian Luca, Zeno Karl Pinter, Adrian Georgescu, *Repertoriul arheologic al județului Sibiu (Situri, Monumente Istorice și Arheologice)*, Sibiu 2003.

Sabin Adrian Luca, Cristian Roman, Dragoș Diaconescu, *Cercetări arheologice în peștera Cauce (I) (Village of Cerișor, Lesle Parish, Hunedoara Country)*, Sibiu, 2004.

Sabin Adrian Luca, Dragoș Diaconescu, Adrian Georgescu, Cosmin Suciu, *Cercetările arheologice de la Miercurea Sibiului-Petriș (jud. Sibiu). Campaniile anilor 1997-2005*, în *Brukenthal Acta Musei*, I.1, 2006, p. 9-20.

Sabin Adrian Luca, Cosmin Suciu, *Migration and Local Evolution in the Early Neolithic of Transylvania, the Typological-Stylistic Analysis and the Radiocarbon Data*, în *Acta Terrae Septemcastrensis*, VII, 2008, p. 39-56.

Sabin Adrian Luca, Anamaria Tudorie, *Another Early Neolithic site discovered in Alba County. The Starčevo-Criș settlement from Săliștea (Cioara, Romania)*, în *Acta Terrae S*eptemcastrensis, 11, 2012, p. 21-32.

Sabin Adrian Luca, Adrian Georgescu, Claudiu-Iuliu Munteanu, Anca Nițoi, Anamaria Tudorie, Cosmin Ioan Suciu, Florentina Martiș, *Șantierul arheologic Cristian I, campania anului 2011*, în *Cronica Cercetărilor Arheologice*, București, 2012, p. 284-285.

Sabin Adrian Luca, Anamaria Tudorie, *Date cu privire la complexul C164 de la Turdaș-Luncă (județul Hunedoara)*, în *Litua*, 15, 2013, p. 7-17.

Sabin Adrian Luca, Florentina Marțiș, Anamaria Șeulean-Tudorie, Adrian Luca, *"The ritual consecration" of the first Neolithic colonization from Romania. The pits sanctuary from Cristian* I, Sibiu County, Part I - the foundation, în *Brukenthal. Acta Musei*, 1.VIII, 2013, p. 11-27.

Sabin Adrian Luca, Florentina Marțiș, Anamaria Tudorie, Adrian Luca, *„Consacrarea ritualică" a primei colonizări neolitice din România. Sanctuarul de gropi de la Cristian I, județul Sibiu. Partea III. Părăsirea*, în *Interdisciplinaritate în Arheologie și Istorie – In memoriam Liviu Măruia* – Timișoara, 7 decembrie 2013, Szeged, 2013, 1, p. 35-44;

Sabin Adrian Luca, Florentina Marțiș, Anamaria Tudorie, Adrian Luca, *„Consacrarea ritualică" a primei colonizări neolitice din România. Sanctuarul de gropi de la Cristian I, județul Sibiu. Partea II. Locuire,* în *Apulum*, LI, 2014, p. 1-24.

Lucian Tarcea, Gheorghe Lazarovici, Constantin Sângerean, *Zeus: sistem pentru gestiunea și prelucrarea datelor arheologice*, în *Acta Musei Napocensis*, 33, 1996, p. 683-689.

Anamaria Tudorie, *Typologic Catalogues and Dictionaries for Starčevo-Criș Pottery*, în *Acta Terrae Septemcastrensis*, X, 2011, p. 7-16.

Anamaria Tudorie, *Aspecte tehnologice ale ceramicii Starčevo-Criș din Transilvania*, în *Bibliotheca Brukenthal*, 66, 2013.

David Williams, *The study of Ancient ceramics: the contribution of the petrographic method*, în *Scienze in Archeologia*, Fireze, 1990, p. 43-64.